

БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА И РОЛЯТА НА ДЪРЖАВАТА В УСЛОВИЯТА НА СВЕТОВНА ИКОНОМИЧЕСКА КРИЗА И ДЪЛГОВАТА КРИЗА В ЕС

Публична лекция на д-р Цветан Василев, председател на Надзорния съвет на Корпоративна търговска банка АД

Университет за национално и световно стопанство, София, 4 април 2012 г.

Времето, в което живеем, е преломно и въпросът „Сега накъде?“ стои на дневен ред на бюрата на световните политически лидери. Ако преди 10 години някой беше поставил въпроса за цикличността на икономиката при капитализма, сигурно болшинството от публиката би го приело за луд. Най-малкото, защото ние сякаш бяхме решили, че капитализмът е преодолял основното си свойство да следва определени етапи на развитие, които задължително минават и през кризисни моменти. Само че в резултат на редица „успешни“ манипулации на капиталистическия цикъл, той просто беше отместен.

Капитализмът би трябвало да преминава през един 13-годишен цикъл на развитие, в който да следват последователно неговите основни фази. Само че този 13-годишен цикъл беше на практика подменен с такъв, продължил над 30 години. В резултат последствията са видими от 2008 г.насам.

След кризата в американската икономика през 90-те години, довела до потребност от търсене на нови източници и полета на финансиране, администрацията на президента Клинтън приема последователно три закона за стимулиране на инвестициите в жилища и в ипотечни облигации, основният от които е ревизията на *Community Reinvestment Act* от 1995 г. В резултат, по чисто централизиран начин се насочва вниманието на банките към преимуществено финансиране на населението на САЩ за придобиване на нови жилища.

В същото време *Community Reinvestment Act* създава основата за развитието на печално известните днес *Fannie Mae* и *Freddie Mac*. Те държат основната част от огромното количество ипотечи (вкл. т.нар. *subprime*), които доведоха до срива на американската финансова система през 2008 г.

Броят на високорисковите ипотечи е около 27 млн., като само неизплатените от тях са за над 4 трлн. щ.д.

Огромната маса облигации, обезпечени с лоши ипотечи, даде началото на краха във финансовата система на САЩ, която впоследствие повлече и редица европейски банки. Ще засегна темата за въздействието на американската криза във финансовата система върху европейските банки и последвалите отрицателни явления в Европа по-нататък.

Въпросът за дълбочината и продължителността на кризата е изследван обстойно и разкрива много интересни, но за жалост не особено оптимистични изводи. В исторически план анализите показват, че има кризи, които са продължавали и по 20-30 години. Това при всички случаи е притеснително, но дава отговор на изконния въпрос в момента: „Колко дълго ще продължи кризата? Има ли тя дъно? Видяно ли е вече това дъно или продължава да се отдалечава?“.

Моето мнение е, че ние не само не сме видели дъното, но не се знае кога ще го видим, защото степента на задлъжнялост – от една страна на гражданите, а от друга на държавите – е толкова голяма, че в момента не се вижда онази движеща сила, която може да стимулира потреблението на съответните пазари, така че наистина да станем свидетели на някакъв различен етап от развитието на кризата и респективно – на капитализма.

Лекото оживление от 2010-2011 г., което намери отражение в определена степен и в подобряване на показателите на българската икономика, и в частност в увеличаването на износа, само показва, че процесът на кризата продължава и това оживление е по-скоро резултат от голямото количество пари, които бяха налети в икономиката чрез интервенциите на Федералния резерв (FED) и на Европейската централна банка (ЕЦБ). Това в никакъв случай не беше достатъчно, за да измени посоката на движение.

В това отношение на преден план излиза въпросът възможно ли е капиталистическата икономика да продължи да се развива само с чисто монетарни методи или трябва да търсим все по-настойчиво ролята на държавата. Бях цитиран, че съм убеден неокейнсианец. Бих отговорил по-скоро, че днешният етап на развитие на капиталистическия цикъл изисква наистина повече роля на държавата, при това не само чрез наливане на пари. Както се вижда, наливането на пари в банките не постига желания

ефект, защото портфейлите им са пълни с лоши кредити, които трябва да бъдат провизирани, а доходът на банките все още не е достатъчен, за да покрие тези загуби в краткосрочен план.

По тази причина по-скоро ролята на държавата трябва да се изрази основно чрез нейната предприемаческа функция, която е характерна за този етап на развитие на цикъла на капиталистическата икономика. Един доста скандален и противоречив автор – Нуриел Рубини, казва в свое интервю, че *„парадоксално, но в условията на криза монетарният модел работи все повече чрез държавата“*. Според мен това е показателно за изкуственото в известна степен разграничаване на двете крайни теории – за намесата и ненамесата на държавата в икономиката. Днес моделът на капиталистическата икономика е по-различен от този през 30-те години на миналия век, когато сме имали най-близката до сегашната криза, както по продължителност, така и по външни проявления.

За мен все по-настойчиво се очертава потребността в капиталистическата икономика да се намери онзи движещ фактор, който да я отлепи от дъното. За съжаление към днешна дата в традиционните центрове на капитализма – развитите европейски страни и САЩ – това не е особено реалистично.

Ако аз имам упование в нещо, което би могло да изведе световната икономика от сегашното ѝ кризисно състояние в краткосрочен план, това е развитието, макар и позабавено, на страните в преход от Азия и т.нар. страни от групата БРИКС (Бразилия, Русия, Индия, Китай, Южна Африка). Всички макропоказатели и съпоставки в развитието на традиционните центрове на капитализма с това на държавите от БРИКС и на развиващите се азиатски икономики в момента, показват преимущество на последните. Фактът, че през последните 10 години (от 2000 г. до 2010 г.) делът на страните от БРИКС в световния брутен продукт се е увеличил от 17% на 26%, а делът на държавите от Г-7 е паднал от 49% на 39%, е достатъчно доказателство в тази посока.

Ако говорим за дълбочина на кризата в световната икономика, засягаме „половината беда“ в сравнение с това, което виждаме в европейската система. Споменах в началото, че кризата на световния капитализъм започна от САЩ, от тяхната финансова система и то главно в резултат на не особено високия контрол върху нея. Наблегнах и на „промоционалната“ политика на американското правителство за безразборно стимулиране на

раздаването на необезпечени и слабо обезпечени заеми. Парадокс е, че в същия този *Community reinvestment act* като критерий за рейтинг на банките е поставено количеството необезпечени и слабо обезпечени ипотечни кредити, предоставени на граждани с ниски доходи. Тук виждам много представители на банковата система и те могат да разберат за какъв парадокс става дума. Горедолу като този в момента, когато на нас, банките, ни се налага да обясняваме на финансовия министър защо не можем да си фиксираме и да си озаптим лихвите. Подобно административно въздействие върху икономика, претендираща да е пазарна, в крайна сметка води до последствия от такова естество.

В европейската система кризата е привнесена. Само за ваша информация – европейските банки са имали около 4 трлн. щ.д. експозиции в американски книжа, вкл. във въпросните subprime ипотeki. От тези 4 трлн. над 740 млрд. щ.д. вече са изписани като загуби. Този неблагоприятен факт – привнасянето на огромни загуби от инвестициите на европейските банки в САЩ рефлектира върху всички възможности на европейската финансова система за амортизация на последствията от кризата.

Естествено, когато говорим за кризата в Европа, освен класическите причини, довели до нея, по мое мнение се налагат определени фактори, които са типични и произтичат от самата характеристика на европейската система. Европейският съюз (ЕС) показва, че до голяма степен все още е един механичен сбор от различни по степента на своето развитие икономики, които в никакъв случай не работят като една система. В основата на системния подход е работата на съставните части в една посока.

Една от основните постановки на ЕС е, че трябва да се намали степента на различие в развитието на отделните страни в резултат на политиката по разширяване. За жалост се оказва, че разликата в нивата на развитие на отделните страни е много голяма. Високоразвитите страни – основно т.нар. северни страни или тези от Рейнската група – са отишли много по-напред в сравнение с южните и новоприсъединилите се държави след 2000 г.

Основната причина за това е, че с разширяването на ЕС бяха създадени условия за почти монополно господство на големите немски и френски фирми, които получиха абсолютно даром пазарите на редица държави. Огромната част от южните страни са с непрекъснато отрицателно

търговско салдо, и то основно в резултат от търговията си с Германия и Холандия. Нищо лошо, но въпросният търговски дефицит е трябвало да се финансира и се е финансирал основно с правителствен дълг до момента, в който вече и банките, държатели на този дълг, не са били в състояние да поемат нови задължения, за да продължава да се раздува този балон.

Дори в случая с Гърция е показателно, че в основата на нейния дълг от 350 млрд. евро са доставки от западни страни. Търсех статистика, която за голямо съжаление се оказва недостъпна, относно процента от европейските фондове, по които крайни бенефициенти са германски фирми. Не си мислете, че съм германофоб, но според мен определено можем да говорим за едно изкривяване в европейската система, което още повече затруднява излизането от кризата.

Проблемът тук е, че до голяма степен Европейската общност е затворена сама в себе си. Тя не успя да създаде конкурентни предимства спрямо трети страни. Неслучайно над 60% от търговията на държавите членки, вкл. на Германия, е в рамките на ЕС. От една страна, това е нормално (в крайна сметка е въпрос на интеграция, която е подготвена чисто политически), но от друга, не дава възможност да се търсят отдушници и други решения на проблема, който възникна с дълговата криза в европейските страни.

Лично аз не смятам, че дълговата криза е решена. Решаването на първия етап от кризата с гръцкия дълг беше техническо решение, което обаче не дава никаква идея как нещата ще продължават оттук нататък. Депресията, в която е изпаднала гръцката икономика, едва ли ще позволи да бъде обслужван дори и така намаленият дълг.

За проявлението на кризата в Европа можем да съдим по редица показатели, характеризиращи размерите на кризата. Огромната част от страните са свръхзадлъжнели. Брутният правителствен дълг към БВП на немалка част от тях (например Гърция, Италия) надхвърля 100%, а на други е между 60% и 90%. Ние сме сред страните отличници. Проблемът е какво ни дава това, но ще говорим по този въпрос, когато започнем дискусиата за последиците от кризата върху българската икономика.

Кризата в Европа, освен че е задълбочена от проблеми от системен характер, е свързана с определени политически решения в ЕС, които в

никакъв случай не работят в полза на решаването на последствията от нея. В момента се води активно дискусията за това каква трябва да бъде формата на сътрудничество в ЕС, която ще спомогне не само за преодоляване на кризата, а и за постепенното налагане на Европа и ЕС като един от центровете на капитализма.

Аз лично дълбоко се съмнявам във възможността сега да бъде въведен принципът на федерализма в Европа, не защото той не е правилен, а защото едва ли сега е правилният момент, особено след голямото разочарование и сериозните центробежни сили, които са завладели част от европейските страни. Поради тази причина мисля, че по-скоро са възможни определени процеси, които да доведат до промени въобще в структурата на ЕС, отколкото създаването на някакъв конфедерационен принцип в днешно време.

Според мен проблемните страни – особено тези от т.нар. група PIIGS (Португалия, Италия, Ирландия, Гърция и Испания) – е по-вероятно да напуснат Европейския валутен съюз, отколкото да успеят да се справят, независимо от призивите към тях. Не вярвам големите диспропорции, които са се натрупали при тях, а и огромните дългове, да могат да бъдат решени по друг начин, освен с излизане от валутната зона и съответните процеси, които ние вече наблюдавахме в България през 1996-1997 г. Значителният вътрешен и външен дълг трябва да бъде решен под някаква форма и една от най-често прилаганите е хиперинфлацията. В същото време гръцките външни кредитори би трябвало да търсят всякакви начини да запазят своите интереси. Това би било възможно по един единствен начин, а той е – пълен приоритет на обслужването на външните дългове на страната, за сметка на което – хиперинфлация, нулиране на бюджетните дефицити, нулиране на междуфирмените дългове, нулиране на вътрешните дългове – нещо, което според мен е по-вероятният сценарий за Гърция. И не само за Гърция. Оказа се сякаш, че и помощта за Португалия не е достатъчно ефективна. Същото е положението и с Испания.

В ЕС се създадоха няколко програми, които за мен са по-скоро „пожарни“. По тях бяха налети (по подобие на Федералния резерв) доста средства, чийто ефект обаче към днешна дата не е особено голям. В програмата за изкупуване на обезпечени облигации вече са вложени около 100 млрд. евро. По програмата за рефинансиране на банките и защита на

финансовата система на обща стойност 3,5 трилиона евро вече около 1 трлн. евро са налети в европейските банки, но ефектът не е достатъчен. Към днешна дата банките в развитите европейски страни продължават да бъдат ниско активни, което е доказателство и на тезата, че количеството на парите, наливани в икономиката в условията на криза от такъв тип, в никакъв случай не е онзи фактор, който действа чисто проинфлационно. Още повече, че огромната част от тези средства, които Европейската централна банка налива в банките чрез търговете, в които те участват, на практика отиват обратно за изкупуване на определени облигации, емитирани или от правителствата на съответните страни, или от Европейската централна банка.

Получава се един затворен кръг, чиято единствена цел е в известна степен субсидиране на финансовите резултати на банките с цел покриване на огромния обем загуби и лоши кредити, които така или иначе все още стоят в техните портфейли. Доказателство за тази ниска активност са непрекъснатите сигнали, които ние получаваме и от наши клиенти, за отказ от финансиране от техните европейски банки. В момента дори корабособственици от Германия и Холандия търсят финансиране от нас, от български банки, за своите нови проекти за развитие. Тоест, има отказ от финансиране. Тук е мястото да кажем, че тази политика на Европейската централна банка и на европейските политически лидери е палиативна. Тя не води до решаване на конкретните дълбоки проблеми, свързани с кризата. Може би това е чисто купуване на време, докато се търси някакво по-кардинално решение.

Времето ще покаже, но във всички случаи за Европа наистина е настанал решителен час за избор на посока, в която да поеме. Ние като част от Европа за съжаление страдаме заедно с нея, независимо че сме страната, която най-скоро е преминала през кръга на ада и на хиперинфлацията. Може би това донякъде в момента ни спасява и ни помага да бъдем сред т.нар. отличници в ЕС по отношение на основните показатели. Бюджетният ни дефицит е сред най-ниските (2,1% през 2011 г.), дори рапортуваме, че сме преизпълнили плана си за бюджет. По правителствена задължнялост също сме сред първите три страни, които са с дълг към БВП под 20% (за сравнение, дори Германия е с дълг към БВП над 80%). Големият проблем е, че всичко това не ни помага в никаква степен да

реализираме своите финансови преимущества спрямо другите страни, поради простата причина, че само това няма как да ни реши проблемите.

България беше засегната от кризата през 2009 г. – със закъснение от около 6 месеца, което ни позволи до известна степен да понамалим част от нашите експозиции в имоти, но от друга страна, удари едно от най-важните звена в нашата икономика, а именно експорта. За 2009 г. ние наблюдавахме 23% намаление на износа. Положителният факт е, че и вносът се понижи, в резултат на което през 2011 г. дори наблюдавахме излишък по текущата сметка, доколкото изобщо може да бъде наричан положителен този факт. Големият проблем, както за България, така и за другите по-слабо развити страни в ЕС (основно южните страни) е, че поддържа в условията на растеж отрицателно салдо по текущата сметка, което във всички случаи изхабява нашата икономика и финанси, а в същото време няма сериозна алтернатива.

На всичкото отгоре, освен че имаме традиционен дефицит в търговията с европейските ни партньори, сме и нето вносител на енергоносители и суровини. Това допълнително затормозява тази и без това тъжна картина. Между другото 2008-2009 г. беше може би най-критичната година за валутния борд. По това време се натрупва най-голямото отрицателно салдо, затова често казвам, че нашият фискален излишък от този период е по-скоро „пир по време на чума“. Само дългите позиции на чужди банки в посока срещу лева тогава бяха от порядъка на над 1 млрд. евро, което за малко не доведе до риск за валутния борд.

В тази връзка драстичното намаление на преките чуждестранни инвестиции в България над 7 пъти през последната отчетна година спрямо пиковата 2007-2008 г. е негативен фактор. От друга страна, огромната част на чуждестранните инвестиции в периода до 2008 г. на практика са финансираня от банките майки към техните дъщерни дружества в България (близо 8 млрд. евро). Ефектът от тези инвестиции е много противоречив. Огромната част от тях отидоха за финансиране обратно на техен износ и респективно внос в България, за жалост не на инвестиционни, а на потребителски стоки и за строителство, което в никакъв случай не доведе до нови инвестиционни потребности. В момента, в който кризата застигна техните банки майки през 2008-2009 г., те започнаха да изтеглят инвестициите си от България. Междувременно вече

бяха успели да раздадат кредити за по 20-25 години, а ги изтеглиха за два месеца. В резултат се оказа, че това са може би най-горещите пари и едва ли най-нужните на България.

Подобна участ сполетя и Прибалтийските страни през 2008 г. Естония, която сега се води отличник, на практика мина през чистилицето. Нещо такова се случи и в Латвия, и в Литва, основно през скандинавските банки. Затова, когато говорим за преки чуждестранни инвестиции, трябва да вземем предвид качеството им. От финансираня на покупки на велосипеди и други подобни, които се водят инвестиционни стоки в нашата статистика, България не мисля, че има сериозна потребност.

Разбира се, в крайна сметка нещата са такива, каквито ги имаме. Естествено е, че чуждестранните банки следват интересите на техния бизнес. Ние сами сме си виновни, че безобразно и като разграден двор продадохме банковата си система и почти не останаха банки в България, които да защитават националния капитал. Слава Богу, останаха няколко, които държат фронта, и около тях в момента е надеждата да подпомогнат това, в което има потенциал. Другата причина България да е в това положение на този етап (освен че е преживяла най-скорошната криза от всички съпоставими европейски страни) е българският народ и неговото уникално търпение. Ниският бюджетен дефицит и ниският обем на разходите са свързани с безкрайно ниското равнище на заплащане в България.

Според мен едно от най-големите предизвикателства пред лидерите на развитите страни отгук нататък ще е дали ще са в състояние да обяснят на тяхното население, че едва ли начинът, по който са живели досега, ще може да бъде запазен. Аз лично се съмнявам, защото очевидно е, че живот на кредит и над възможностите просто вече няма кой да финансира. Когато говорихме за Гърция и за нейния външен дълг, пропуснах да спомена, че около 40% от този външен дълг са военни доставки. Не знам дали си давате сметка каква е нормата на печалба от тези военни доставки, направени основно от няколко френски и немски концерна. Според мен е от 300% нагоре. Тоест, някой е спечелил огромни пари. Посредниците от гръцка страна в момента живеят в т.нар. „квартал на оръжейните посредници“ в Атина, в огромни, много високи сгради. Това са само комисионите. Ние в България също имаме подобна практика с едни кугъри

и хеликоптери, по които комисионите са били значими, но от 150 млрд. евро не мога да си представя колко са били комисионите и печалбите на концерните, които са ги изнесли.

По тази причина още в началото, когато се заговори за европейски защитен механизъм, за фондове и прочие, аз изразих становище, че по-добре е в този фонд да влязат част от печалбите на концерните, които са реализирали доставките и са се възползвали, а не да губят банките. Не споделям идеята, че немските и френските банки сега трябва да губят, защото са финансирани доставките на техните концерни. Доходите на същите банки от гръцки книжа не са били повече от 2-3%. Нека да са били 5%. Докато EURIBOR е бил около 4% през 2008 г. Във всички случаи основната част от печалбите са отишли на друго място и не мога да разбера защо трябва да страдат банките. Но както и да е, да не мислим за проблемите в Европа, а да се върнем на нашите собствени.

Аз считам, че в момента пред страната стои изключително сложният въпрос за баланса между рестриктивната финансова политика и простимулационните практики, които очевидно при нас към днешна дата липсват. Рестриктивната финансова политика, която това правителство следва неотклонно вече две години и половина, не доведе до нищо друго, освен да ни потупват по рамото, че сме сред отличниците. Дори се стигна до там, че на искането на премиера за известна съпричастност на Европейския съюз по отношение на квотите на финансиране от държавата по структурните програми, ни беше казано в прав текст, че след като стоим толкова добре бюджетно, можем да си позволим да участваме със същия процент на финансиране.

Не бих се наел да давам съвети къде, до каква степен и как, но при всички случаи смятам, че последните 2 – 2,5 години бяха пропуснати за една по-стимулираща политика за икономиката, което пък в крайна сметка доведе до драстичен спад в потреблението в страната. При положение, че ние отчитаме инерционния момент в икономиката, според мен тази тенденция ще продължи и трудно ще бъде преодоляна. Особено сега, когато инвеститорите на световните финансови пазари не са особено жадни за нови инвестиции в страни като България.

Това, което виждам като недостатък на българската политика е, че ние не успяхме през годините на прехода да създадем една цялостна, стройна

концепция за повишаване на конкурентоспособността на нашата икономика за стимулиране на експортно ориентирани производства. За двадесет години толкова правителства се смениха, а нито едно от тях не разработи по-стройна програма. В една Сърбия например определен процент от приходите от приватизация се заделят във фонд за стимулиране на дадени стратегически производства или отрасли.

Ние направихме приватизацията по чисто стахановски. Продавахме, за да се отървем. Държавата рапортуваше, когато се е отървала от нещо, а на каква цена – това вече не искам да коментирам. Един от налагащите се изводи е, че в България почти нямаме сделка с участието на чужд капитал, която да не е била в ущърб на националния интерес. Като започнем от банките, за „Лукойл“ ли да говорим, за „БТК“ ли, за електроразпределителните дружества ли? Ние сме известни с това, че сме готови на всяка цена да дадем приоритет на чуждото, само за да не ни обвинят, че сме направили някаква сделка с български капитал. Защото сделката с български капитал задължително е с привкус на корупция, докато тази с чужд капитал при всички случаи минава за чиста. А колко е чиста мога да ви кажа като ви дам пример със сделката за т.нар. локомотиви за „БДЖ“. Не знам защо в момента трябва да се оправдаваме на Германия и да се чудим как да върнем парите на Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW), след като се оказа, че самата KfW, за да осъществи продажбата на локомотивите на „Сименс“, е финансирала цялата сделка, включително и комисионата. Парадокс. В същото време „БДЖ“ през 2005 г. е било толкова фалирало, колкото и сега. Няма никаква разлика във финансовото му състояние.

С такива практики няма как да изградим конкурентоспособна икономика, която да ни даде съответните предимства. Ние виждаме какво се случва дори в енергетиката, която е може би единственият конкурентоспособен отрасъл в България – заради разумния подход при изграждането ѝ и чудесната и добре развита преносна мрежа (нещо, което ни дава изключителни предимства). Ние и това не успяхме да доразвием. Напротив – за тези 20 години успяхме да го похабим. Мрежата вече се нуждае от сериозни инвестиции.

Аз лично смятам, че сделките за ТЕЦ „Марица Изток 1“ и ТЕЦ „Марица Изток 3“ са национално предателство. Премиерът наскоро каза, че това

било диверсификация. Не бих приел този довод, защото за каква диверсификация говорим, когато става въпрос за енергия, произведена със същите лигнитни въглища, с които се произвежда токът в ТЕЦ „Марица Изток 2“. Само че държавният ТЕЦ продава електричеството на три пъти по-ниска цена от тази на двата други ТЕЦ-а. В ТЕЦ „Марица Изток 3“ сделката е направена с американската енергийна компания „Ентерджи“, която половин година по-късно фалира в САЩ. Ако продължаваме да търсим примери как сме пропуснали 20 години от развитието на нашата икономика, мога да приведа още много. Истината е, че отсъства каквато и да било стратегия и програма за развитие на конкурентоспособността и в частност тази на износа. При оскъдния, малък вътрешен пазар – и като население, и като общ размер на платежоспособното търсене и респективно потребление – ние нямаме друг шанс. Няма как да оцелеем, освен ако не търсим допълнителен доход чрез каналите на външната търговия.

За жалост към днешна дата почти не можем да посочим отрасъл, в който да имаме сериозни конкурентни предимства, с изключение на енергетиката. Сигурно има много какво да се направи, вероятно ще ме критикуват за позициите ми, но аз смятам, че за да успеем да преодолеем това огромно предизвикателство, трябва най-напред да помислим как да защитим нашия национален интерес.

Конкретен пример в това отношение е и практиката ни в усвояването на еврофондовете. Ако преди 2008 г. бях оптимист за България, една от главните причини бяха възможностите, които еврофондовете щяха да ни дадат да амортизираме и да „премостим“ кризата в най-тежкия ѝ период чрез създаване на допълнителни инвестиционни възможности. Към 2012 г. усвоените средства по оперативните програми са 1,6 млрд. евро от предвидените 8 млрд. евро. От друга страна, трябва да се вземе под внимание и колко са били паричните вноски на България в европейския бюджет. Тук е и големият резерв, и големият проблем. Резерв, защото ние все още имаме време и възможност през следващия отчетен период по-добре да си направим сметката, по-добре да работим. Големият проблем е, че не успяхме да намерим механизма, по който да усвояваме по-добре средствата и да използваме възможностите си. Не съм привърженик на тезата, че единственият недостатък на България в това отношение е корупцията и затова нямаме достъп до тези фондове. Съществуват редица

доказателства, че по принцип европейските чиновници действат машинално и основно проблемите в Брюксел относно проектите от България, идват от нашата страна.

Това е достатъчно за европейския чиновник да каже – има проблем, значи спиране и започваме да проверяваме. Всяко спиране и проверка така размиват нещата във времето, че накрая проектът или не се случва, или изтича периодът за усвояване. Резултатът е показателен – 20% изплатени и близо 70% договорени средства (а практиката показва, че голяма част от договореното финансиране впоследствие не се усвоява по редица причини) – възможностите на българската икономика да амортизира поне частично последствията от кризата намаляват.

Сигурен съм, че могат да се кажат още много неща, както и че част от казаното от мен е създадо доста противоречиви чувства. Готов съм да отговоря на вашите въпроси.

Благодаря Ви!